

РЕЦЕНЗИЯ

на научните трудове и учебната дейност

на доц. дфн Ерика Георгиева Лазарова (единствен участник)

**представени за участие в конкурс за заемане на академична длъжност
„професор”**

**в професионално направление 2.3.”Философия”, научна специалност
Философия на културата, политиката, правото и икономиката,**

**обявен в ДВ., бр.108 от 30. 12. 2014 г. за нуждите на ИИОЗ, секция
„Етически изследвания” и Протокол №1, т.8 от 26.02.2015 г. на НС на
ИИОЗ**

Рецензент: проф. дфн Димитър Цацов, ВТУ ”Св. св. Кирил и Методи”

1. Общо описание на представените материали – дисертации, монографии, учебници, свидетелства и патенти, статии и доклади (класификация по тематика или друг признак и редуциране поради съвпадение и др.). Публикации преди и след получаване на научна степен;

Общо научните публикации на доц. дфн Ерика Лазарова са: 14 книги, 140 статии, стотици статии и рецензии в ежедневния печат, над 100 участия в международни конференции. Освен това е редактор и редица научни издания. Чела е лекции в основните български университети, член в редколегията на редица български и международни издания, има активно участие в редица научни и административни структури като експерт, член е на множество международни и национални научни и културни организации, носител на редица престижни награди, ръководител и участник в значителни научни проекти.

В конкурса участва с 10 книги, 87 научни стаии, над 100 статии (рецензии, критики, пътеписи, интервюта).

2. Обща характеристика на научната, научно-приложната и педагогическата дейност на кандидата; коя от тях доминира;

Преобладава научната и научно-приложната дейност.

3. Учебна дейност на кандидата от началото на кариерата му: лекции, упражнения, написване на учебници и учебни помагала, ръководството докторанти, специализанти и дипломанти;

Естетика, ТУ, София – лекции и упражнения -1996-2008; Естетика, Булгаски свободен университет – лекции и упражнения -1996-1997; Бизнесетика – лекции и упражнения в СУ „Св. Кл. Охридски”, факултут по журналистика и в УНСС -1993-1997; История на културата, Нов български университет – лекции и упражнения – 1993-1996; Етика и култура, СУ „Св. Кл. Охридски” (Факултет по журналистика) лекции и упражнения – 1992-1995 г. Самата Е. Лазарова пред мен е изразявала съжаление, че по обективни причини - огромната ѝ заетост през последните години, не е могла да продължи преподавателската си дейност.

4. Съдържателен анализ на научните постижения на кандидата, ясна характеристика на научните приноси: новост за науката (нови теории, хипотези, методи и др.); обогатяване на съществуващи знания; приложение на научни постижения в практиката и реализиран икономически ефект;

На пръв поглед творчеството на Ерика Лазарова е твърде разнообразно – навлизане в различни области на философията, етиката, естетиката, културологията, методологията на хуманитаристиката и др. и това може да създаде усещането за фрагментарност и поради тази причина още в началото на рецензията искам да отхвърля подобно впечатление, защото творчеството и е проникнато от силна вътрешна смислова кохерентност. Именно това задава в някаква степен монолитност на нейното творчество, очертава нейният творчески релеф на изследовател. Според мен центъра на това единство може да се нарече **екзистенциално-аксиологично-културологичен**. Тук могат да се открият различни аспекти, които ясно определят характера на нейното творчество и с това главните и приноси .

На първо място поставям изключителната чувствителност, усилия и професионализъм, с който Ерика Лазарова отделя за онова, което може да се нарече „българска проблематка”. Усещането и за традиция, за културно наследство, което не трябва да бъде забравяно е изключително респектиращо и това не е само отговорност, но чувство за дълг. В това отношение Ерика Лазарова задава нормата на поведение на български

хуманитарист в ситуация на глобализация и съответно минимизиране на националните духовни ценности. Няма да се спирам на това колко важно е днес да се акцентира на онези нишки, които пронизват българската история и които създават онзи културен озон, които задава формиращото-субстанциалното във всеки от нас. По голямата част от творчеството и засяга една или друг аспект тази проблематика (Номерата са според приложения „Списък на публикациите за конкурса” – монографии - 1, 3, 4, 5, 6, 8. Студии и статии: 2, 3, 5, 8, 9, 14, 15, 19, 21, 25, 30, 31, 39, 42, 44, 44, 47, 52, 54, 56., 61, 64, 66, 70, 76). В това отношение ще отбележа три центъра. Първо - от особено значение е изследването, посветено на Найден Шейтанов - един незаслужено забравен български философ, социолог (първ изследва циганския говор в Софииско), народопсихолог и първи български сексолог, културфилософ и культуристорик. Специално място е отделено на философията на отрицанието като „най-оригинално българско философско постижение” и ”сенчеста страна на националния характер”, обуславяща много от историческите ни трагедии. Дори кариерата на Ерика Лазарво се забави поради опитът и да покаже ценното в творчеството на този достоен българин.

На второ място ще посоча интерпретация на ролята на възрожденския българин-интелигент като балкански интелектуалец и преосмисляне на емигрантското битие като особеност на българския възродителен процес, в които като се възприемат творческите импулси на чуждостта, се превръщат в национален културен капитал. (Вж.1, 21, 33 и др.).

Особено важно е да се подчертае, че творчеството на Ерика Лазарова е силен принос към формирането на българското културно и морално самосъзнание именно във време на „глобална деетизация на обществото”, „мирогледен цинизъм”, „културната конфекция” и за лъже-еталоните за красиво и аксиологически значимо във виртуалния свят, където псевдоелити продуцират псевдо-ценности.

Трето - изследванията на историята на българската хуманитаристика между двете световни войни като специално се подчертава ролята на печата като универсална културна трибуна на родната хуманитаристика през 20-те и 30-те години на XX век (Вж. 3, 7, 14, 19, 25, 39, 42, 44, 52, 57, *61, 64,76 и др.)

Не само т.нар. българска проблематика, но и изследването на различни явления от европейската духовна история е подчинено на екзистинциално-аксиологично-културологична оптика. Това определя и втората линия, която задава впечатляващата специфичност на нейното творчество. Ерика Лазарова смело навлиза в редица

болезнени теми от съвременността – здравеопазване, семейството, бедни-богати, деетизацията на съвременното общество, границите на глобализма, консуматизма, етичните дефицита на съвременната журналистика, европейското гражданство като модификация на космополитизма и мн.др. (Вж. 4, 11, 15, 17, 24, 28, 32, 34, 43, 46, 47, 51, 55, 62, 65, 73, 81). Удържайки характерната за нейните интерпретации кандидатът демонстрира особена чувствителност към *моралните дефицити* на нашето съвремие, посочвайки не само местата, в които то се проявява най силно, но и внушава и алтернативи пътища, свързани със запазването и отстояването на културната идентичност.

В цялостното си творчество, независимо дали е посветено на български или други теми, нишката, която пронизва цялото тематично пространство е **етическото и като фактология и като норматив** – водеща е фундаменталната теза за етичното като обхващащо не само битието като цяло, но и космоса. Още в първата си книга, посветена на романтиците, тя подчертава връзката между универсума и етиката и тази линия пронизва цялото и творчество. Най-емблематичните в това отношение са разработките, посветени на: живата етика на семейство Рьорих в светлината на руския космизъм, измеренията на балкано-българската моралност, вечни нравствени ценности в светлината на евроатлантическите ценности и релативизирането на морала в постмодерното общество (вж. 10, 19, 38, 47), Ню Ейдж културата, квантовата механика и енергетизма, за да изпъкне тя като алтернативна наука и светоглед, базиран на холистичната представа за вселената и на човешкото познание като актуално безкраен и безпределен процес на овладяване нови нива на универсалната вселенска реалност и др. Основният патос е *защитата на нравствеността като онтологичен атрибут*, а човекът е демиург на космическото бъдеще (Вж. 1, 2, 5, 6, 8, 9, 15, 32, 33, 34, 37, 65, 68 и др.).

Етическият ракурс е основен и при анализа идеите на редица творчески личности Сигрид Унсет, Кнут Хамсун, Ибсен, Борис Георгиев, Вадим Лазаркевич, Моцарт, Фр. Шлегел, Витгенщайн и др. (Вж. 22, 26, 36, 40, 52, 59, 68, 74, 75, 77, 84, 85, 86 и др.). Съществена характерна черта в разработките на Ерика Лазарово е не само многообразието в полето на етичното, но и *умелото открояване и осмисляне на пресечните точки между етичното и естетическото*. Това е много типично за нейната цялостна изследователска нагласа и конкретизира съществено екзистенциално-аксиологичната и културологична парадигма в цялостната и изследователска програма. Много ярко това се проявява в монографията, посветена на Оскар Уайлд. Тук за първи

път в специализираната литература са изведени *нравствените послания на етика* Оскар Уайлд чрез неговата естетика на парадокса и преосмисляне на феномена естетизъм и респективно - естетически утопизъм. Ако се обобщи може да се каже, че персоналиите на Ерика Лазарово формират и друг основен смислов център и той се отнася до ролата на интелегента и интелектуалеца и по точно подчертаване на критичната мисия и моралната извисеност. Така интелектуалецът като „човек с нравствена мисия” се отличава лъжеинтелигенцията. В това отношение най ясно се проявява критичното отношение Ерика Лазарова към идеологията и практиката на неолиберализма, което намира своя емблематичен в тезата, че човекът на науката и човекът на пазара са антиподи.

Характерна особеност на изследователския подход е *умелото съчетаване на различни инструментариуми и удържането на основната логика на интерпратация като се запазва общата екзистенциално–културлогична оптика* или казано по друг начин историята на културата се съчетава с ясни теоретико-методологични положения, което оптимизира баланса между концептуалното и емпиричното и така се изгражда не само абстрактна реконструкция, но такава, която е изпълнена с живи смисли. По този начин авторът постига не само разбиране, но и особено възприемане на исторически реалии, което може да се нарече „вчувстване”, съприживяване. В това отношение съществена роля има умението на Ерика Лазарова да превръща на пръв поглед отминали събития в актуалности. Особено ярко този ефект се проявява при изследване на богомило-катарската ерес като „десиденство” през средновековието и дейци на промяната и реформите, които създават алтернативна идеология, която противопоставят на идейния комплекс, обслужващ всяка власт (Вж. 2, 5, 8, 9, 16 и др.).

Приносите в творчеството на Ерика Лазарова не се изчерпват само с разработките посветени на определени теми, но и до методологията на хуманитаристиката като цяло. В това отношения тя следва определящите трендове на нашето време и по специално отказ от големите разкази, едрите абстракции при анализа на сегменти от екзистенциално-аксиологичната и културологична история и насочването вниманието към една микроскопска оптика. Първо ще изтъкна нейните разработки посветени на егологията като наука за его-документите (аз-документите) и нейното значение за хуманитаристиката (Вж.2, 27, 35, 38). Като практическа реализация в това отношение са: двата тома на видеорахив „Златен фонд на българската наука” - 500 часа документални филми, запечатващи за поколенията образите на учени като хора със

своите проблеми, мечти, изпитания, търсения, илюзии – лични и исторически (Вж.3, 4); биографията като огледало на епохата. Не отбягват от научното внимание на Ерика Лазарова и проявите на „колегиален душманлък“ с неговия понякога дори животопогубващ ефект, както се случва със смъртта на един от създателите на модерната българска хирургия (Вж. 8); понятието „лица на паметта“, лично живяната история; разглеждането на историята предимно като историята на културата и др.

Още едни съществен щрих към методологичният принос на Ерика Лазарова – подчертаване особената роля на литературата. И в това отношение тя следва също така водещи съвременни тенденции. В средата на ХХ в. се случва т.нар. лингвистичен обрат, свързан с типове езици, с функционирането им на ежедневно ниво, с внимание към контекстите. След него следва и литературният обрат и по специално като основна теза на постмодернизма, че езикът, независимо от сферата на приложение, е неизбежно художествен. В този насока е и монографията, посветена на литературата като историческо самопознание и самопознание, като възпроизвеждането на непосредствения жизнен свят, събитията и хората в тяхното време (Вж.7).

Като цяло приносите в творчеството на доц. дфн Ерика Лазарова могат да се определят като новост за науката (нови теории и методи) и обогатяване на съществуващи знания.

Самооценката на приносите е адекватна.

5. При колективни публикации – определяне на приноса на кандидата;

В представените публикации по конкурса няма такива, които да са в съавторство, с изключение на една с нейна докторантка.

6. Отражение на научните публикации на кандидата в нашата и чуждестранната литература (по негови данни). Числови показатели (брой цитати, импакт фактори). Вид на цитатите, (когато последните не са само споменаване в литературния списък, в интерес на кандидата е да представи ксерокопия на цитатите, за да се прецени характерът им);

Има над 100 цитати и отзиви само през последните пет години, без да се броят отзивите за проекта „Златен фонд на българската наука“ и др.

7. Критични бележки на рецензента по представените трудове, включително и по литературната осведоменост на кандидата;

Радикални теоретични или методологични различия в представените разработки на Ерика Лазарова нямам. Кандидатът е отлично осведомен не само за съвременната литература, но и за определящите тенденции в обществените и хуманитарни науки. Притежава високи професионални умения, използва разнообразни интерпретационни похвати и херменевтични техники. Смел и евристично навлизащ в нови проблемни територии учен е.

8. Лични впечатления на рецензента за кандидата и други данни, непосочени в предхождащите точки;

Ерика Лазарова завършва философия в СУ “Климент Охридски”, а през 1993 г. - културен мениджмънт и реклама в Австрия. Започва професионалния си път в Института по култура, където през 1982 г. защитава дисертация „Немският романтизъм като духовна революция и мироглед”. От 1995 г. е ст.н.с. II степен в Центъра по наукознание и история на науката при БАН, секция “История на науката”. От 2010 г. е доцент в Института за изследване на обществата и знанието. Изследователските и интереси са към историята на науката и историята на културата. Научните и търсения са центрирани към историческото развитие на българската хуманитаристика, както и еволюцията на художествено-естетическите, нравствените и културологическите идеи в световната история. Специалните области на теоретическия и интерес са също естетическото възпитание, културната антропологичия, теорията на личността. През последните години тя се занимава активно и с проблемите на глобализма. Има над 200 научни публикации. Участвала е в над 30 международни научни форума в чужбина и е редовен участник с доклади в български научни форуми. Не може да не се отбележат и преводите на „Зазоряване”(1996 и 2002) „Човешко, твърде човешко” (2006) на Фр. Ницше, за който е наградена от Съюза на българските преводачи за 2008 г. Member of the Research Board of Advisers of the American Biographical Instituteq 2002; Награда на Министерството на културата за 2001 г.; Жена на годината за 2001 г. на Американския Биографски институт.

Член е на Съюза на учените, Съюза на журналистите и Съюза на преводачите в България (два мандата е председател на секция “Теория, история и критика на превода).

Познавам доц. Дфн Ерика Лазарова като отдадена на научно-изследователската работа, с ценни идеи, с множество разработки. Креативен и кооперативен колега.

9. Мотивирано и ясно формулирано заключение.

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост и съдържащи се в тях научни, научно-приложни и приложни приноси, давам своята **категорична положителна** оценка и **препоръчам** на Научното жури да предложи на Научния съвет при ИИОЗ - БАН да избере доц. дфн Ерика Георгиева Лазарова да заеме академичната длъжност „професор” в професионално направление 2.3. „Философия”, научна специалност „Философия на културата, политиката, правото и икономиката”.

12.IV. 2015 г.

Рецензент:

Проф. дфн Димитър Цацов